

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Interview: Stilzitten, luisteren en genieten. Interview met promovendus Thomas Delpout

Auteur: Dorine Maat

Verschenen in Skript Historisch Tijdschrift, jaargang 40.2, pp. 138-141.

© 2018 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

p-ISSN: 0165-7518

e-ISSN: 3051-2506

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

STILZITTEN, LUISTEREN EN GENIETEN

Interview met promovendus Thomas Delpéut

Dorine Maat

Wie denkt aan een klassiek concert heeft hier misschien meteen een bepaald beeld bij: een doodstil publiek, een tribune met stoelen in nette rijen en een orkest dat alle aandacht geniet. Zomaar een praatje met je buurman maken of een drankje halen terwijl de muzikanten aan het spelen zijn, zou nu ondenkbaar zijn. Aan het begin van de negentiende eeuw gebeurde dit echter wel: men zat in de concertgebouwen aan kleine tafeltjes te kletsen en het orkest was ergens in een hoek weggestopt. Thomas Delpout, promovendus aan de Radboud Universiteit, onderzoekt hoe deze omslag tot stand gekomen is.

Vandaag de dag kan de concertzaal gezien worden als een tempel: een heiligdom voor de verering van klassieke muziek. Het orkest zit op een altaarachtig podium en de ornamenten van de zaal eren de namen van de klassieke componisten. Het publiek hoort niet te praten, maar wordt geacht stil te zitten en zich over te geven aan de muziek. Het is een cultuur met strakke regels en rituelen, al met al bijna een religieuze ervaring volgens Delpout. Waar komen deze conventies eigenlijk vandaan en sinds wanneer heeft een klassiek concert deze vorm? Delpout legt uit dat de omslag in Nederland in de negentiende eeuw plaatsvond, toen zich in de vier grote steden een ware luistercultuur ontwikkelde. In Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag was een concert bezoeken niet langer gewoon een avond muziek luisteren, maar hing het samen met allerlei sociale aspecten. Met wie men het concert bezocht, hoe men zich gedroeg, welke voorkennis men had: het waren allemaal zaken die beïnvloedden hoe men naar de muziek luisterde. Delpout onderzoekt deze veranderende luistercultuur aan de hand van drie pijlers: de programmering, de uitvoering en het bezoek aan het concert.

De programmering is een van de dingen die in de negentiende eeuw flink omgegooid werden. 'Aan het begin van de negentiende eeuw waren programma's nog enorm lang,' aldus Delpout. 'Tien, twaalf stukken was normaal. Dit waren allemaal verschillende genres: een stukje opera, een deel uit een symfonie, een ouverture en misschien een wals tussendoor. Er waren allemaal verschillende uitvoerders en in totaal was het een avondvullend programma.' Om te zorgen dat mensen hun aandacht er beter bij konden houden, kortten de programmamakers in de loop van de negentiende eeuw het programma flink in. In deze tijd ontwikkelde zich de standaardopbouw van ouverture, concert en symfonie die we

tegenwoordig nog zien. Er kwam dus een steeds duidelijkere opbouw in het programma, om zo de muziek optimaal te kunnen ervaren.

Concerten werden daarnaast anders uitgevoerd. Er kwam vaak meer aandacht voor één stuk en dit vereiste een andere luisterhouding dan wanneer de toehoorder naar een diversiteit van stukken luisterde. Hierdoor kreeg de concertzaal een andere functie en daarom werd deze ook anders ingedeeld. In het begin van de negentiende eeuw was het gebruikelijk om het sociale leven van buiten in de concertzaal voort te zetten. Mensen dronken, liepen rond en er was weinig aandacht voor het podium. Hier kwam verandering in toen de muziek meer in het middelpunt kwam te staan. Toch is het een cliché om te denken dat men pas naar de muziek ging luisteren toen de stoelen van het publiek in nette rijtjes waren gezet. Er werd namelijk wel degelijk naar de muziek geluisterd, ook al kwam het voor alsof het publiek zich met andere zaken bezighield. Het concertgebouw was destijds net zo goed de plek waar men kennis maakte met de grote componisten, al was het misschien met een minder actieve luisterhouding dan we tegenwoordig gewend zijn. Volgens Delpout is het van belang om tijdens het onderzoek deze genuanceerde blik te behouden.

De houding ten opzichte van het bezoek aan een concert veranderde ook. Het concertgebouw werd in de tweede helft van de negentiende eeuw voor de elite een uitstekende plek om zich te tonen in goed gezelschap. Dit had te maken met het veranderende imago van de klassieke muziek: het werd vanaf de negentiende eeuw gezien als hoge cultuur. Ook sociale distinctie speelde een rol: door kennis over de muziek op een eloquente manier te tonen, kon men zich onderscheiden van de rest.

In de loop van de negentiende eeuw probeerden de organisatoren van de concerten het publiek meer kennis bij te brengen. Dit is bijvoorbeeld te zien aan de programmaboekjes van de concerten, een van de primaire bronnen die Delpout in zijn onderzoek gebruikt. Deze werden steeds dikker, bijvoorbeeld omdat er werd uitgelegd hoe het publiek naar de muziek moest luisteren of omdat er kleine stukjes bladmuziek in stonden, die thuis op de piano nagespeeld konden worden. Het concertbezoek ging dus verder dan alleen het moment dat men in de zaal zat. Delpout is geïnteresseerd in deze betekenisgeving aan muziek en de positie die muziek vervulde in de samenleving.

Naast programmaboekjes gebruikt Delpout voor zijn onderzoek ook andere primaire bronnen over de luistercultuur, zoals recensies en egodocumenten. Bij de recensies heeft Delpout er bewust voor gekozen om niet alleen te kijken naar de kritieken van bekende journalisten in de landelijke dagbladen, maar ook naar de recensies in de lokale dagbladen. Die laatste werden namelijk meer gelezen door mensen die zelf niet de

middelen hadden om naar concerten te gaan, en werden dus op een andere manier geschreven dan de recensies in de grote kranten. Op die manier richt het onderzoek zich niet alleen op patronen in de luistercultuur, maar ook op de belevingen van de luisteraars zelf.

Is de toekomst van klassieke muziek onzeker? Delpeut kijkt daar nuchter tegenaan. 'Niet alleen de toekomst van de klassieke muziek is onzeker, maar de geschiedenis van de klassieke muziek ook. Alle waarden die wij nu aan klassieke muziek hechten komen ergens vandaan.' Door te kijken naar de geschiedenis van deze concerten kunnen we volgens Delpeut veel leren over de waarden die wij nu aan klassieke muziek toedichten. Met zijn onderzoek hoopt hij de maatschappelijke processen die achter de negentiende-eeuwse muziekbeleving liggen bloot te leggen en een boek te schrijven waar een breed publiek van kan genieten.